

Τὸ Κήρυγμα

Μαρτυρία ἢ Μαρτύριο ...καὶ ποιῶ;

ΕΥΗ ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ - ΠΙΣΙΝΑ*

*«Ὅταν ἴδω τὴν νῦν γλωσσαλγίαν καὶ τοὺς αὐθήμερινούς σοφούς καὶ τοὺς χειροτονητοὺς θεολόγους, οἷς ἀρκεῖ τὸ θελῆσαι μόνον πρὸς τὸ εἶναι σοφοῖς· ποθῶ τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν καὶ “σταθμὸν ἔσχατον” ἐπιζητῶ, κατὰ τὸν Ἱερεμίαν**· καὶ ἐμαυτῶ μόνῳ συγγενέσθαι βούλομαι».*

(ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, Λόγος Κ': Περὶ Δόγματος καὶ Καταστάσεως Ἐπισκόπων, Α' | ΒΕΠ 59, 142,17-21).

Ἐνας μεγάλος θεολόγος, ἓνας πραγματικὸς θεολόγος τῆς Ἐκκλησίας, ὅχι σὰν ἐμᾶς τοὺς πολλοὺς ποὺ ἀνεμίζουμε τίτλους καὶ πτυχία, ἐκφράζει μὲ τὸν πιὸ εὐγλωττο τρόπο τὴν ἀπαρέσκειά του πρὸς τὶς δῆθεν σοφίες τῶν συγχρόνων του ἱερέων (καὶ ἐπισκόπων), αὐτῶν τῶν «χειροτονητῶν θεολόγων». Τότε ἐπιθυμεῖ νὰ φύγει τρέχοντας γιὰ νὰ ἀναζητήσει τὴν ἀνώτατη φιλοσοφία στὴ σιωπὴ καὶ τὴ μοναξιά.

Σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἔργου του, στὸν ἐγκωμιαστικὸ λόγο εἰς τὸν Ἡρῶνα, τὸν χριστιανὸ φιλόσοφο, λέει γιὰ τὸν ἐγκωμιαζόμενον: «Πάσαις ψήφοις αἰρεῖται τὴν ἡμετέραν [φιλοσοφίαν], μηδὲν ὅλως ἐπὶ τὰ χεῖρω παρατραπείς τὴν διάνοιαν, μηδὲ ὑπὸ τῆς τῶν λόγων κομπειᾶς παρασυρεῖς, ἧ μέγα φρονοῦσιν οἱ τὰ Ἑλλήνων φιλοσοφοῦντες»¹. Ὁ φιλόσοφος δὲν ἀφήνεται νὰ παρασυρθεῖ ἀπὸ τὴν κομπόση τῶν ἐθνικῶν λόγων, στὰ ὁποῖα ἔχουν στρέψει τὴν προσοχή τους καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα μεγαλοφρονοῦν καὶ καυχῶνται οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι, ἀλλὰ ἐπιλέ-

* Ἡ Εὐὴ Βουλγαράκη - Πισίνα εἶναι θεολόγος ἐκπαιδευτικός, διευθύντρια τοῦ περιοδικοῦ «Βημόθυρο».

** Ἱερ. 9,1.

1. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, Λόγος ΚΕ' Εἰς Ἡρῶνα τὸν Φιλόσοφον, Δ' | ΒΕΠ 59, 192,23-26.

γει τῆ χριστιανικῆ φιλοσοφία. Ὡς κενοδοξία φαντάζει, στὸ λόγο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ἡ ἐθνικὴ φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς του, μιὰ σπουδὴ περὶ τὸ περιτύλιγμα, ἐνῶ μέσα τὸ περιεχόμενο εἶναι σαθρό.

Αὐτὴ ἡ διάκριση μορφῆς καὶ περιεχομένου, τοῦ ἔξω καὶ τοῦ μέσα ἀνακαλεῖ αὐθόρμητα στὴ μνήμη καὶ τοὺς πολὺ σκληροὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Φαρισαίους, τοὺς ὁποίους ὁ συνάναρχος Λόγος παρομοιάζει μὲ κεκονιαμένους τάφους, «οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας»². Μὲ τὰ περιφρημα *οὐαί* του, ὁ Χριστὸς ἀναφέρεται στὴν ὑποκρισία καὶ στὴν προοπάθεια ἐπίσης τῶν Φαρισαίων γιὰ ἰδιοποίηση τοῦ Θεοῦ. Ὅμως, ἐκεῖνοι νόμιζαν πὼς εἶναι νομοδιδάσκαλοι καὶ θεολόγοι, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἦταν θεομπαῖχτες καὶ δυνάστες.

Δυστυχῶς, συχνά, ἔνοχοι τῆς ἴδιας παρεξήγησης εἴμαστε διϊστορικά ὄλοι ὅσοι ἐπιχειροῦμε νὰ διδάξουμε Χριστό, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ταΐζουμε τὸ ὑπερτροφικὸ ἐγὼ μας. Γι' αὐτό, τὸ ζήτημα τῆς αὐτογνωσίας καὶ τῆς ταπεινώσεως κάθε δασκάλου εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθμὸν ἓνα προϋπόθεση γιὰ τὴν καταλληλότητα τῆς διδασκαλίας.

Εἰδικότερα δὲ ἡ ἀπὸ ἄμβωνος διδαχὴ εἶναι ἐπιτρεπτικὴ σὲ ποικίλους πειρασμοὺς γιὰ τὸν ἱεροκήρυκα. Ὅπως καὶ ἡ τηλεόραση γιὰ ἓναν πολιτικὸ ἠγέτη, διευκολύνει τὴ μονόδρομη ἐκείνη ἐπικοινωνία πού οὐδόλως ἐπιτρέπει ν' ἀντιλαμβάνεται κανεὶς πὼς φθάνει τὸ μήνυμα στὸν ἀποδέκτη, παρὰ μόνο ὅταν ἴσως εἶναι πιά πολὺ ἀργά. Ἀντίθετα, ἓνας δάσκαλος σὲ μιὰ σχολικὴ τάξη, ἢ ἓνας πατέρας μὲ ἐφήβους ἢ ἐνήλικα παιδιά, δέχεται ἀμέσως τὴν ἀντίσταση ἐκείνη –στὸν ὑπερθετικὸ μάλιστα κάποτε βαθμό–, πού τὸν ὀδηγεῖ νὰ ἐπανεξετάζει πάντοτε τὸν τρόπο καὶ τὴν καταλληλότητα τῆς ἐκφορᾶς τοῦ λόγου του.

Τὸ μεγαλύτερο δῶρο πρὸς τοὺς σημερινούς ἱερεῖς εἶναι ἡ περιφρόνηση καὶ ἡ λαιδορία τοῦ κόσμου, πού προκύπτει ξαφνικὰ ἀπρόσκλητη, χωρὶς νὰ τὴν ἐπιδιώκει ἢ νὰ τὴν περιμένει κανεὶς. Ἀντίθετα, τὸ μεγαλύτερο δεινὸ εἶναι οἱ αὐλὲς καὶ οἱ αὐλικοί, πού συνήθως διαμορφώνει συνειδητὰ κανεὶς ἀποδιώχοντας κάθε ὑπόνοια ὅτι κοιμίζονται μαζί μὲ τὰ κολακευτικά τους λόγια τὸν πνευματικὸ θάνατο. Τὸ μονοπάτι τοῦ σταυροῦ εἶναι ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἀνάσταση, ἐνῶ ἡ «λεωφόρος τῆς ἀπωλείας» εἶναι συχνὰ στρωμένη μὲ τὰ ρόδα τῆς «ἐπιτυχίας».

2. Μτ. 23, 27.

2. Λόγος και Ἔργο

Ὁ λαὸς ἔχει κουραστεῖ ἀπὸ τὰ μεγάλα λόγια. Αὐτὰ τῶν πολιτικῶν μὲ τὴν ξύλινη γλῶσσα τους. Αὐτὰ τῶν κάθε λογῆς διαφημιστῶν ποὺ προωθοῦν τὸ προϊὸν τους. Αὐτὰ τῶν κάθε λογῆς ιδεολόγων, ποὺ ἢ ὅποια διαφοροποίησή τους ἐν τέλει καταλήγει στὴν ἀπόλυτη συνταύτιση μπροστὰ στὸ γευστικότερο μενοῦ τῆς ἐξουσίας. Αὐτὰ τῶν ἱεροκηρῦκων ποὺ κηρύσσουν μὲν Χριστό, ἀλλὰ διόλου δὲν μοιάζουν μὲ τὸν Χριστό.

Ὁ λαὸς εἶναι ἀποφασισμένος νὰ κρίνει τοὺς πολιτικούς ἀπὸ τὰ ἔργα τους. Νὰ υἱοθετήσῃ ἓνα προϊὸν ποὺ ἱκανοποιεῖ πραγματικά. Νὰ σεβαστεῖ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς ὅποιας (σχεδὸν ὅποιας) ιδεολογίας, ἂν ἢ πολιτεία τους συνάδει μὲ αὐτὰ ποὺ πιστεύουν. Ὁ λαὸς ἀποστρέφεται τὸν πομπῶδη ἱεροκήρυκα, ἀλλὰ εἶναι ἔτοιμος νὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς ἀγίους.

«Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐπισπᾶται τὸν Ἑλληνα νεκρὸς ἀνιστάμενος, ὡς ἄνθρωπος φιλοσοφῶν»³, λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος. (Φιλοσοφία, βέβαια, στὴ σκέψη τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς καὶ τῶν Πατέρων τοῦ 4^{ου} αἰῶνα σήμαινε ἀγάπη γιὰ τὴ σοφία, γιὰ τὴν Ἀλήθεια, γιὰ τὸν Χριστό, καὶ ἐπομένως καθαρὸ λογισμό καὶ ἐνάρετο βίο.) Νὰ πρόκειται ἄραγε γιὰ ρητορική ὑπερβολή, τόσο συνηθισμένη στὴ σχολὴ τῆς Ἀσιανικῆς ρητορείας; Ἡ ἐρώτηση εἶναι μᾶλλον ρητορική. Γιατὶ ὁ ἱερός πατήρ ἐπανερχεται στὸ ἴδιο ζήτημα μὲ ποικίλους τρόπους, σὲ διαφορετικὲς χρονικὲς περιόδους τοῦ ἔργου του:

«Κἂν γὰρ θαύματα ποιῆς, κἂν νεκροὺς ἐγείρῃς, κἂν ὀτιοῦν ἐργάσῃ, οὐδέποτε σε οὕτω θαυμάσονται Ἕλληνες, ὡς ὅταν ἴδωσι πρᾶον καὶ ἡμερον καὶ γλυκὺν παρεχόμενον τρόπον»⁴, λέει ἐρμηνεύοντας τὸν ἀπόστολο Παῦλο.

«Ἡ γὰρ διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν σημείων ἀπόδειξις τῆς διὰ τῶν λόγων πολλῶ σαφεστερά»⁵, ἔχει τονίσει ἄλλοτε στὴν ἴδια εὐρύτερη συνάφεια.

Ἐνῶ, παρατηρώντας τὴν ἐκπτώση καὶ τὴν προϊοῦσα ἀδυναμία τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου, ἀδυναμία στὴ συγκρότηση καὶ προσφορὰ νοήματος ζωῆς, κοιτώντας κατόπιν πρὸς τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ χριστιανικοῦ ποιμνίου, παρὰ τὴ δυναμικὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια, διαπιστώνει μὲ πίκρα: «Τῶν μὲν δογμάτων τῶν παρ' ἑαυ-

3. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Εἰς τὸ Κατὰ Μτ.*, ΜΓ', ε' | PG 57, 464[A].

4. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Εἰς τὴν Α' Κορ.*, ΛΓ', ε' | PG 61, 283[C].

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Εἰς τὴν Α' Κορ.*, Ϛ', β' | PG 61, 50[B].

τοῖς πάλαι κατέγνωσαν, καὶ τὰ ἡμέτερα δὲ ὁμοίως θαυμάζουσιν· ἐκ τοῦ βίου δὲ ἡμῶν κωλύονται»⁶.

Ὁ βίος πρέπει νὰ συνάδει μὲ τὸ λόγο, καὶ ὅσο ὑψηλότερα εἶναι τὰ νοήματα, τόσο πιὸ ἐνάρετος πρέπει νὰ εἶναι ὁ βίος.

Ἡ λαϊκότεροτη ἔκφραση «μοῦ κάνει κήρυγμα» εἶναι δηλωτικὴ τῆς ἀπέχθειας πού αισθάνεται κανεὶς ὅταν τὸν καλοῦν νὰ ἐφαρμόσει τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο, ἰδίως ἐὰν δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι ἀναγνωρίζεται ἢ πρὸς τοῦτο ἀρμοδιότητα τοῦ κήρυκος – εἴτε ὁ λόγος γιὰ τὸν ἱεροκήρυκα εἴτε γιὰ ἓναν ἀπλὸ γονιό· καὶ ἡ ἀπέχθεια διογκοῦται ἐὰν τυχὸν ἐμφιλοχωρήσει ἡ ὑπόνοια ὅτι ὁ κήρυκας δὲν ἐφαρμόζει ὁ ἴδιος τὰ διδάγματα.

Καὶ μόνο αὐτὴ ἡ σκέψη, τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διδαχῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἱκανὴ γιὰ νὰ περιορίσουμε τὴ διάθεσή μας νὰ εἴμαστε ὁδηγοὶ ψυχῶν· ἀλλὰ πάλι ἡ ζωὴ ἀποδεικνύει τὸ ἀντίθετο. Πολὺς λόγος, λίγη σιωπὴ χαρακτηρίζει γενικῶς τὴ ζωὴ μας, σὲ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τῆς ἐκδηλώσεις.

Ἐντούτοις, ὁ στόχος τῶν παραπάνω σκέψεων δὲν εἶναι νὰ ἀποθαρρύνουμε ὅσους προσπαθοῦν. Κάθε ἄλλο. Γιατὶ ἡ δύναμή μας διὰ τῆς χάριτος «ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται»⁷, ὅπως διδάσκει ὁ μακάριος Παῦλος καὶ βιώνει ἡ σύνολη Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ἀπαρχὴ τῆς Πεντηκοστῆς.

Σήμερα, μαζὶ μὲ τὶς δυσκολίες, ὑπάρχουν καὶ νέες δυνατότητες. Ὁ ἱεροκήρυκας δὲν εἶναι συνήθως πιὰ ὁ περιοδεύων μορφωμένος ἐκεῖνος ἀνὴρ πού θὰ μεταφέρει τὰ φῶτα του σὲ μιὰ τοπικὴ, πιὸ καθυστερημένη κατὰ τεκμήριο κοινωνία. Αὐτὰ ἀνήκουν στὸ παρελθόν. Ὁ ἱεροκήρυκας εἶναι συνήθως ὁ ἱερούργος, πατέρας καὶ ποιμένας τῆς ἐνορίας, τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἔχει κάθε δυνατότητα –καὶ κάθε δυνατότητα γεννᾷ καὶ ἓνα ἀντίστοιχο χρέος–⁸ νὰ διδάξει περισσότερο μὲ τὸ βίον καὶ τὸ ἔργον του, μὲ τὸ ἴδιον του τὸ παράδειγμα, παρὰ μὲ λόγια. Ἡ συνταγὴ αὐτὴ εἶναι ὁ ἀλάνθαστος παράγοντας ἐπιτυχίας τοῦ κηρύγματος σὲ ὅλες τὶς περιόδους, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τὴν πρωτοχριστιανικὴ ἐποχὴ ἐξάπλωσης τοῦ χριστιανισμοῦ⁹. Ἡ λειτουργία τῆς κοι-

6. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Εἰς τὸ Κατὰ Ἰω., ΟΒ', δ'* | PG 59, 394[D].

7. *B' Κορ.* 12,9.

8. Πρβλ. τὴν παραβολὴ τῶν ταλάντων: *Μτ.* 25,14-30, *Λκ.* 19,11-27.

9. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ παραδείγματος στὸ πρωτοχριστιανικὸ κήρυγμα ὑπάρχει γενικὴ συμφωνία μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν. Ἐνδεικτικὰ βλ. ADOLF VON HARNACK, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*, Λεψία: J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, τόμ. 1, 1924, σ. 115 καὶ σσ. 395-397· στὸ συλλογικὸ τόμο H. Frohnes – U. W.

νότητας, τῆς ἐνορίας, ἡ ζεστασιά καὶ ἡ ἰσορροπημένη σχέση τῶν μελῶν, μακριὰ ἀπὸ προσωπολατρίας καὶ ὁμαδοποιήσεις¹⁰ εἶναι ὁ θεμελιώδης ἐκεῖνος λίθος πὺν θὰ ἐμπνεύσει τὸ σεβασμὸ πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ ἱερέα καὶ θὰ καταστήσει τὰ ὅσα εὐεπίφορα στὰ μηνύματα καὶ μιᾶς περισσότερο λεκτικῆς διδαχῆς. Ἄς κρατήσουμε καὶ αὐτὴ τὴν εὐστοχότατη ρῆση τοῦ Χρυσοστόμου: «οὐδὲν οὕτω πρὸς διδασκαλίαν ἐπαγωγὸν ὡς τὸ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι»¹¹.

Ἐπάρχουν καὶ σήμερα ἀστικῆς ἐνορίας, ὅπου ὁ κόσμος ὄχι μόνο προσέχει στὸ κήρυγμα, ἀλλὰ ἐπιζητεῖ νὰ παραμείνει καὶ μετὰ τὴ θεία Λειτουργία γιὰ νὰ ἐμβαθύνει περαιτέρω καὶ νὰ τὸ συζητήσει. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς οἱ ἱερεῖς δὲν εἶναι πρόσωπα μὲ ξεχωριστὰ ρητορικά ταλέντα ἢ γνώσεις ἀσυνήθεις, εἶναι ὅμως τὰ πρόσωπα καταλύτες, πὺν συστηματικὰ καὶ ἀδιάλειπτα διευκολύνουν τὴ συνάντηση τῶν μελῶν τῆς κοινότητος σὲ κλίμα ἀδελφοσύνης καὶ ἀγάπης.

Knorr (ἐπιμ.), *Kirchengeschichte als Missionsgeschichte*, Μόναχο: Chr. Kaiser Verlag, τόμ. 1 (Die alte Kirche), 1974, βλ. τὰ ἄρθρα τοῦ συνόλου σχεδὸν τῶν συμμετεχόντων. Βλ. ἐξᾴλλου, GUSTAVE BARDY, *La Conversion au Christianisme durant les premiers siècles*, Παρίσι: Aubier (Éditions Montaigne) <Théologie, 15>, 1949, σσ. 137- 146-157· MARTIN SCHLUNK, *Die Weltmission der Kirche Christi: Ein Gang durch neunzehn Jahrhunderte*, Στουτγάρδη: Evangelische Missionsverlag, 1951, σ. 17, σσ. 26-27· KENNETH SCOTT LATOURETTE, *Geschichte der Ausbreitung des Christentums*, ἐπιμ. γερμ. ἔκδ. Richard M. Honig, πρόλ. Hermann Dörries, Γκέτινγκεν: Bandenhoeck & Ruprecht, 1956, σσ.12, 15, 16· KARL MÜLLER, *Die Weltmission der Kirche*, Ἀσάφενμπουργκ: Paul Pattloh Verlag <Der Christ in der Welt: Eine Enzyklopädie, XII. Σειρὰ (Bau und Gefüge der Kirche), τόμ. 12>, 1960, σ. 16· JACQUES ZEILLER, *La Croix conquiert le monde*, Παρίσι: Librairie Arthème Fayard <Je sais –Je crois: Encyclopédie du catholique au xxème siècle, μέρος 7 (L' Église dans son histoire)>, 1960, σσ. 53-55· ΣΤΕΦΕΝ ΝΕΙΛΛ [ST. NEILL], *Χριστιανικῆς Ἱεραποστολῆς*, μτφρ. Παν. Δ. Παπαδημητρακόπουλος, μέρος Α', Θεσσαλονίκη: Ἑλλ. Ἀδελφ. Ὁρθόδοξου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς τέως: «Οἱ Φίλοι τῆς Οὐγκάντας», 1987, σσ. 40ἔξ· GLENN E. HINSON, *Identity and Adaptability: The Role of Selected Ecclesiastical and Theological Forms in the Early Christian Mission until A.D. 451*, διδ. διατρ., Ὁξφόρδη: [δακτ. ἔκδοσις], 1973, σσ. 133-137· ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ [ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΣ], *Μοναχοὶ καὶ Ἱεραποστολή κατὰ τοὺς 4^ο καὶ 9^ο Αἰῶνες*, Ἀθήνα: Ἀκρίτας <Σειρὰ: Ὁρθόδοξη Μαρτυρία, 100>, 2008, σσ. 54-55. Ἐξᾴλλου ὑπάρχει καὶ γενικὴ συμφωνία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποία –πέραν τῶν ὄσων ἱστορικῶν ἀποτιμήσεων ἐνδεικτικὰ ἀναφέραμε– ἐπιφυλασσόμεστε γιὰ λόγους οἰκονομίας χώρου νὰ παρουσιάσουμε κάποτε ἄλλοτε.

10. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος στηλιτεύει καὶ προειδοποιεῖ γιὰ τὰ παρόμοια φαινόμενα στὴν συνάφεια τῆς Α΄ Κορ. Βλ. ἰδίως 1, 10-17. Ἐκεῖ ὅμως καὶ ὁ περίφημος ὕμνος στὴν ἀγάπη, κεφ. 13. Ὁ ἑλληνιστὴς E. R. DODDS κάνει λόγο γιὰ τὴ ζεστασιά τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, πὺν προσεῖλκε τοὺς πάντες: *Pagans and Christians in the Age of Anxiety: Some Aspects of Religious Experience from Marcus Aurelius to Augustine*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 1968, σσ. 137-138.

11. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Εἰς τὴν Α΄ Τιμ., ΣΤ΄, α΄* | PG 62, 529[D]-530[C].

Ὁ τρόπος πού στέκεται ὁ ἐφημέριος μέσα στήν κοινότητα θά γεννήσει ἢ ὄχι τὸ σεβασμό. Ἡ ζωὴ του, ἡ ἀποδοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς ἐνορίτες, ἡ δυσκολότερη ὄλων τῶν ἀρετῶν ταπεινώση, πού καμία σχέση δὲν ἔχει μὲ τὴ μαριερίστικη ψευδοταπεινολογία –νοσηρὸ ἴδιο πολλῶν εὐσεβῶν– θά εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα πού θά πείσουν. Τὸ κήρυγμα δὲν εἶναι ἀσυνάρτητο ἀπὸ τὴν ὅλη ζωὴ τῆς ἐνοριακῆς κοινότητας. Πολὺ δὲ περισσότερο: συναρτᾶται ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἐνοριακὴ κοινότητα μὲ «πρῶτο βιολί» τὸν ἱερέα ἐντάσσεται στήν εὐρύτερη κοινότητα καὶ τὴν κοινωνία.

3. Ἡ Σπουδαιοφάνεια τοῦ Ὑφους

Γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ ζήτημα τοῦ φαρισαϊσμοῦ, πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι κάθε μορφή σπουδαιοφάνειας συνιστᾶ μορφή ὑποκρισίας, ἀκόμα καὶ κλοπῆς, καθὼς ἀποτελεῖ ταυτόχρονα ἀπόπειρα ἰδιοποίησης καὶ προσπορισμοῦ δόξας καὶ ἐξουσίας πού δὲν ἀνήκει φυσιολογικὰ στὸν ἱεροκήρυκα ἀλλὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ἱερατικὸς λόγος σήμερα λίγες φορὲς χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀπλότητα. Συνήθως διαθέτει ἕναν τόνο ἰδιαίτερο, ἕνα στόμφο χαρακτηριστικό, πού παρόμοιο μάλιστα οὐδέποτε συναντᾶ κανεὶς σὲ ἄλλους χώρους. Δὲν θά ἀναλωθοῦμε σὲ ἀναλυτικὲς περιγραφὰς αὐτοῦ πού εἶναι λογικὰ σὲ ὅλους γνωστό, καὶ πού συνήθως παρουσιάζεται εὐφημιστικὰ ὡς «ιεροπρέπεια». Τὶς τελευταῖες μάλιστα δεκαετίες, τὰ κηρύγματα διανθίζονται ἀπὸ πατερικὰ ἐδάφια καὶ ἀποκοτῶν ἕναν ἐπίπλαστο λογιотаτισμὸ πού ἐπικαλεῖται τὴν Πατερικὴ παράδοση¹². Εἶναι ὅμως ἔτσι;

Οἱ μεγάλοι Καππαδόκες Πατέρες καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, κηρύσσοντας στὸ περιβάλλον τῆς ἐποχῆς τους, χρειάστηκε ὄντως νὰ προσφύγουν σὲ ἕναν πιὸ

12. Ἡ ἱεροπρέπεια εἶναι θεῖο χάρισμα καὶ ἀξία πολὺ σημαντικὴ, καθὼς δηλώνει τὴν αὐθεντία καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἱερωσύνης, τὸ ὁποῖο ὅμως καταναγάζεται ἀπὸ τὸ φῶς τῆς σεμνότητας. Ἡ στροφή ἐπίσης στοὺς Πατέρες καὶ ἡ συστηματικὴ σπουδὴ τους εἶναι μεγάλο κέρδος γιὰ τὴ θεολογία τὶς τελευταῖες δεκαετίες· ἀλλὰ ἀπαιτεῖ ἕνα βάθος ἐργασίας καὶ μόχθου, συγκίνησης καὶ ζέσης τῆς καρδιάς. Ἡ τοιπατολογικὴ χρῆση πατερικῶν ἐδαφίων, ἀποσπασματικὴ καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ συγκείμενο, μὲ σκοπὸ εἴτε ἀπλῶς τὸν ἐντυπωσιασμὸ εἴτε τὴν ἐνίσχυση μὲ τὸν «βαρὺ πατερικὸ ὄπλισμό» τῶν ἰδίων ἀπόψεων σὲ ἕναν ἀπρόσφορο ζῆλο, δὲν προσθέτει ἀλλὰ μᾶλλον ἀφαιρεῖ.

λόγιο γλωσσικό τύπο σε σχέση με τη γλώσσα του Ευαγγελίου. Ἡ γλώσσα τους εἶναι ἓνα μοναδικό κατόρθωμα, καὶ πέρα ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της σὲ θεολογικά νοήματα, καθὼς συνδυάζει τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντία μετὰ τὴν δυνατότητα ἐπικοινωνίας καὶ πρόσληψης τοῦ λόγου ἀπὸ τὸ ἀπαιδεύτο κατὰ κανόνα ποίμνιό τους. Τὸ ἴδιο ὅμως αὐτὸ ποίμνιο ἐνδεχομένως δὲν θὰ πρόσεχε καθόλου, ἂν δὲν μποροῦσε νὰ θαυμάσει τις ρητορικές ἀρετὲς τῶν ἱεροκηρύκων, ἔχοντας ὡς πρότυπο προφορικοῦ λόγου τὴν ἐντυπωσιακὴ ρητορικὴ τέχνη ποὺ καλλιεργοῦσαν οἱ ἐθνικοὶ καὶ διδάσκονταν οἱ νέοι στὸ πλαίσιο τῆς ἐγκυκλίου παιδείας τους¹³.

Μετὰ τὸ ἴδιο θεολογικὸ σκεπτικὸ, καὶ ὑπηρετώντας τὸ πνεῦμα τῆς θεολογικῆς, πατερικῆς μας παράδοσης, ἐπιβάλλεται σήμερα ἢ ἀκριβῶς ἀντίστροφη κίνηση ἀπὸ αὐτὴ τῶν μεγάλων Πατέρων τοῦ 4^{ου} αἰ. Ἀπομάκρυνση ἀπὸ ἓναν –καταχρηστικά ἄς τὸν ὀνομάσουμε– σύγχρονο ἀπτικισμό, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἀσιανισμό, ἀπὸ τὴ φρίκη τῆς σπουδαιοφάνειας καὶ τοῦ στόμφου στὸν κηρυκτικὸ λόγο. Σήμερα, ὁ χριστιανικὸς λόγος χρειάζεται κατεξοχὴν ἐκδημοκρατισμό, κυρίως στὸν τρόπο τῆς γλωσσικῆς ἐκφορᾶς του. *Less is more*, εἶναι μιὰ σύγχρονη αἰσθητικὴ ἀρχή, μετὰ παγκόσμια ἀκτινοβολία, ποὺ ἀποσκοπεῖ νὰ ἐξισορροπήσει τὸν κορεσμό, τὴν ὑπεραφθονία καὶ τὴν ψευδεπίγραφη δημιουργία ἐπίπλαστων ἀναγκῶν.

Αὐτὸ θὰ ἦταν μιὰ κατ' οὐσίαν μίμηση τῶν Πατέρων. Ἄλλωστε, πέρα ἀπὸ τὴν κάπως λογιότερη ἐπιλογή τῶν Πατέρων χάριν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ περιβάλλον τους, τὸ ἐπιθυμητὸ ὕφος τοῦ κηρύγματος τὸ ἔδειξε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ποὺ εἶναι καὶ ὁ μόνος ὁδοδείκτης, ἀκριβέστερα «ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ»¹⁴.

Πῶς ὅμως θὰ ἀντιληφθεῖ ἓνας ἱερέας τὰ μηνύματα μιᾶς ἐποχῆς ἂν δὲν ἀναμιχθεῖ μετὰ τὸν κόσμο; Καὶ πῶς θὰ γίνεῖ αὐτὸ ἂν δὲν διατηρεῖ ἀπλότητα πνεύματος, ἀνοιχτὲς κεραιὲς καὶ ἐτοιμότητα ὄχι πάντα νὰ διδάσκει, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάσκειται;

Δυστυχῶς, εἶναι γεγονός ὅτι ἄνθρωποι ποὺ δὲν διαθέτουν πραγματικὰ προσόντα γιὰ κανένα ἐπάγγελμα, καταφεύγουν κάποτε στὸν κλῆρο. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχουν καὶ ἐξαιρετὰ πρόσωπα ἀπὸ κάθε ἄποψη ποὺ διακονοῦν τὸν κλῆρο. Ἐπίσης, οὐδόλως πρέπει νὰ μᾶς ἐντυπωσιάζουν οἱ περιπτώ-

13. Πρβλ. ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΟΥΚΟΥΡΑ, *Τὸ Μήνυμα τοῦ Ευαγγελίου: Μετάδοση καὶ Πρόσληψη*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 2009, σσ. 73-95.

14. Ἰω. 14,6.

σεις ἐκεῖνες ἐπιστημόνων πού γίνονται ἱερεῖς γιατί κατά βάθος ἐπιζητοῦν νά συγκεντρώσουν πολλαπλές μορφές ἐξουσίας γύρω ἀπό τὸ πρόσωπό τους.

Τὸ πρότυπο εἶναι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι πού γίνονται ἱερεῖς γιατί θέλουν νά εἶναι εἰς τύπον Χριστοῦ, αἶροντας τὸν σταυρό Του. Προτοῦ μοιραστοῦν τὴ δόξα, θὰ μοιραστοῦν τὴ θυσία καὶ τὴ διακονία, θὰ εἶναι πρόθυμοι νά ὑποταχθοῦν στὸν κόσμο, ὄχι μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐκκοσμίκευσης ἀλλὰ τῆς ἀποταγῆς τοῦ ἰδίου θελήματος, τῆς διακονίας. «Ὅπως ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος ἐκπληρώνοντας τὴν προφητεία «μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη»¹⁵ ἢ ὁ Παῦλος πού ἔγινε «τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος»¹⁶.

Καὶ βεβαίως ἄλλοι ἐξ αὐτῶν θὰ ἀγαποῦν τὴν τέχνη, ἄλλοι τὴν ἐπιστήμη, ἄλλοι τὶς δεξιότητες τῶν χειρῶν, ἄλλοι τὸν ἀθλητισμὸ καὶ ὄλοι τὴν ἐργασία καὶ τοὺς ἀθρώπους.

Γιὰ νά γυρίσουμε στὸ παράδειγμα τῶν Πατέρων τοῦ 4^{ου} αἰώνα ἀξίζει νά θυμηθοῦμε ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Ἰουλιανός, ὁ ἐπιλεγόμενος καὶ Ἀποστάτης, ἤθελε νά ἐκδιώξει τὰ χριστιανόπουλα ἀπὸ τὰ θύραθεν σχολεῖα καὶ κυρίως νά ἀποκλείσει τοὺς χριστιανούς δασκάλους ἀπὸ τὴν ἐρμηνεῖα τῶν ἀρχαίων κειμένων. Ἔλεγε χαρακτηριστικά: «Ἄν ἡ μελέτη τῶν δικῶν σας γραφῶν εἶναι ἀρκετὴ, γιατί μορφώνεστε καὶ ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν Ἑλλήνων;»¹⁷ Εἶναι γνωστὴ, σθεναρὴ καὶ ποικιλώτροπη ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἀντίδραση τῶν Πατέρων. Σήμερα ὁμως δίνεται ἡ ἐντύπωση ὅτι ἐθελοντικὰ περιλίπτουμε σὲ αὐτὸ πού μᾶς ὑπέδειξε μὲ ὑποβολιμαίους σκοποὺς ὁ παραβάτης αὐτοκράτωρ¹⁸, δηλαδὴ τὴν ἀμορφωσιά.

15. *Μκ.* 15,28· *Λκ.* 22,37. Πρβλ. *Ἦσ.* 53,12: «ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη».

16. *Α΄ Κορ.* 9,21.

17. ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ, *Κατὰ Γαλιλαίων*, Α΄, 33 (229c) | μτφρ. φιλολογικῆς ομάδας Κάκτου, Ἀθήνα: Κάκτος <Οἱ Ἑλληγες, 277>, 1994, σ. 195.

18. Πρβλ. καὶ τὸ ἀκόλουθο: «Ἀφοῦ ἐπιλέξετε ὀρισμένα παιδὰ ἀπὸ ὄλους ἐσᾶς, ἀσκεῖστε τα καὶ μορφώστε τα σὶς δικές σας γραφές, καὶ ἂν ἀποδείξουν, ὅταν γίνουν ἄνδρες, ὅτι ἔχουν μεγαλύτερες ἰκανότητες ἀπὸ τοὺς δούλους, τότε μορεῖτε νά πιστεύετε ὅτι λέω ἀνοησίες καὶ ὅτι πάσχω ἀπὸ ἀπαισιοδοξία»: ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ, *Κατὰ Γαλιλαίων*, Α΄, 33 (229e-230a) | μτφρ. φιλολογικῆς ομάδας Κάκτου, Ἀθήνα: Κάκτος <Οἱ Ἑλληγες, 277>, 1994, σ. 197. Οἱ Πατέρες, ἀντίθετα, οὐδέποτε ἀμφισβήτησαν τὴ χρησιμότητα τῆς ἐγκυκλίου Παιδείας. Βλ. τοῦ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Πρὸς τοὺς Νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο Λόγων* | *ΒΕΠ* 54, 199-211. Περαιτέρω βλ. ΗΛΙΑΣ ΒΟΥΓΑΡΑΚΗΣ, *Καθημερινές Ἱστορίες Ἁγίων καὶ Ἀμαρτωλῶν στὸ Βυζάντιο*, Ἀθήνα: Μαῖστρος <Σειρά: Ναῦς>, 2007, σσ. 191-194, κεφ. «Σχέση Ἐθνικῆς καὶ Χριστιανικῆς Παιδείας».

Σήμερα έχουμε την τάση να κλεινόμαστε στὸν ἑαυτό μας καὶ νὰ συντηροῦμε θεσμούς γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν ἱερέων, τῶν ὁποίων ἡ ποιότητα εἶναι ἀμφίβολη. Παιδεία ὅμως σημαίνει πνεῦμα ἀνοιχτό, πνεῦμα κριτικὸ καὶ εὐρύ. Θεολογία ἀσφαλῶς σημαίνει ἀγάπη στὸν Θεό, καὶ ἀγάπη στὸν Θεὸ σημαίνει καὶ ἀγάπη στὸ δημιούργημά Του, ποὺ εἶναι κόσμος. Γιατὶ ὅλη ἡ ἀσκητικὴ παράδοση δείχνει πὼς ὅποιος ἀγαπᾷ τὸν Θεὸ μὲ μονομέρεια καὶ ἀποκλειστικότητα, τελικῶς δὲν ἀγαπᾷ οὔτε Αὐτόν¹⁹.

Μικρότερη σπουδαιοφάνεια καὶ μεγαλύτερη σπουδαιότητα εἶναι τὸ ἀναγκαῖο στὸ κήρυγμα σήμερα. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος μᾶς διδάσκει: «Ἐν δίδασκε φοβεῖσθαι μόνο, τὸ λύειν τὴν πίστην ἐν τοῖς σοφίσμασι. Οὐ δεινὸν ἡττηθῆναι λόγῳ, οὐ γὰρ πάντων ὁ λόγος· δεινὸν δὲ ζημιωθῆναι θεότητα, πάντων γὰρ ἡ ἐλπίς»²⁰.

4. Πρόξενος Λύπης ἢ Ρυθμὸς Χαρᾶς;

Ἐνα ἄλλο συναφὲς πρόβλημα τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος εἶναι ἡ κατήφεια ποὺ γεννᾷ. Εἶναι ἄλλο ζήτημα ἢ συναίσθηση τῆς ἁμαρτίας, ἢ ἡ διαρκὴς μνήμη θανάτου, ἢ ἡ χριστιανικὴ χαρμολύπη γενικά, καὶ ἄλλο ὁ ἀτέλειωτος καταγγελτικὸς λόγος, ὁ ὁποῖος ἐντέλει δὲν γεννᾷ τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἐνοχές. Ἡ ἐνοχικότητα ὅμως εἶναι καρπὸς μιᾶς νομικιστικῆς θεώρησης τῶν πραγμάτων, μιᾶς μᾶλλον δυτικῆς θεολογικῆς σκέψης, ὅχι τῆς ἀναστάσιμης πεποιθήσεως τῆς χριστιανικῆς ἀναπολής.

Καὶ ἐνῶ οὔτε οἱ ἐνοχές οὔτε κἂν ἡ μεταμέλεια συνιστοῦν πραγματικὴ μετάνοια, καὶ τὸ ὄφελος εἶναι κατὰ συνέπεια ἀνύπαρκτο, ἡ ζημία ποὺ συντελεῖται εἶναι μεγάλη. «Ψυχὴ γὰρ ἅπαξ ἀθυμίας πλησθεῖσα, πρὸς πᾶσαν ἀκρόασιν ἐστὶν ἀνεπιτήδειος»²¹, μᾶς διδάσκει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ μεγάλος ρήτορας καὶ θεολόγος ἦταν καὶ παρατηρητικώτατος ψυχολόγος.

Τὸ ἴδιο ἐπισημαίνει μὲ ἄλλα λόγια καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος: «Κυρικῆς δὲ [φιλοσοφίας], τὸ μὲν ἄθεον διαπτύσας, τὸ δε ἀπέριττον ἐπαινέσας, τοῦτό ἐστιν ὁ

19. Ἔτσι, τὸ κριτήριο τῆς μέλλουσας κρίσεως εἶναι ἡ ἀγάπη στὸν συνάνθρωπο, στὸ πρόσωπο τοῦ ὁποίου βλέπουμε τὸν Χριστό. Βλ. Μτ. 25,31-46.

20. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Λόγος ΚΕ' Εἰς Ἡρώνα τὸν Φιλόσοφον*, ΙΗ' | ΒΕΠ 59, 200,16-18.

21. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας*, ΙΑ', α' | ΡΓ 49, 119[Δ].

νῦν ὁρᾶτε, κύων κατὰ τῶν ὄντως κυνῶν καὶ φιλόσοφος κατὰ τῶν ἀσόφων καὶ Χριστιανὸς ὑπὲρ πάντων, καὶ νικῶν μὲν τὴν ἐκείνων ἀυθάδειαν τῇ τοῦ σχήματος ὁμοιότητι, τῶν δὲ παρ' ἡμῖν ἔστιν ὧν τὴν ἀπειροκαλίαν τῇ καινότητι τοῦ ἐνδύματος δεικνύς, ὅτι μὴ ἐν μικροῖς τὸ εὐσεβές, μηδὲ ἐν τῷ κατηφεῖ τὸ φιλόσοφον, ἀλλ' ἐν ψυχῆς στερρότητι καὶ διανοίας καθαρότητι...»²². Κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριο (καὶ τὸν τιμώμενο φιλόσοφο Ἡρῶνα) ἡ φιλοσοφία δὲν βρῖσκεται στὴν κατήφεια, ἀλλὰ στὴ σταθερότητα τῆς ψυχῆς καὶ στὴν καθαρότητα τῆς διανοίας.

Ἡ κατάχρηση τοῦ καταγγελτικοῦ λόγου, μιὰ διαρκῆς, ἀφόρητη γκρίνια, δὲν ἀφορᾷ τοὺς συντηρητικὸς μόνον, ἠθικολόγους ἱερεῖς. Ἀφορᾷ καὶ ἐκείνους ποὺ ὑπεραμύνονται τοῦ ἔθνους, λὲς καὶ ὁ δικὸς τους λόγος εἶναι τὸ βαρὺ ἐκεῖνο πυροβολικὸ, τοῦ ὁποῖου ἡ ὑπεροπλία εἶναι ἀκαταμάχητη καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξαρθᾶται ὄντως ἡ ἔκβαση τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν θεολογικὸ λόγον ὅσον ἀπὸ ἐμᾶς ἐπιδιώκουμε μιὰ *θεολογικὴ καθαρότητα* μέσα ἀπὸ μιὰν ἀχάριστη καὶ φορτικὴ μικρολογία. Τὸ ἴδιο ὅμως θὰ ἴσχυε καὶ γιὰ κάθε *πολιτικὰ ὀρθή* τοποθέτηση, δεξιόφρονη ἢ ἀριστερόφρονη, ποὺ συρρικνώνει ἀνεπιγνώστως τὸ νόημα τοῦ κηρύγματος ἀπὸ τὸ μεῖζον στὸ ἔλασσον, ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ στὰ ἡσσονος σημασίας βασιλεία τοῦ δικοῦ μας μικρόκοσμου.

Στὸ κήρυγμα δὲν ἀποκλείεται ὁ καταγγελτικὸς λόγος. Προέχει ὅμως ὁ θετικὸς λόγος. Ὅταν ἔχουμε μπροστά μας τὸν πολῦτιμο μαργαρίτη, τὸ Εὐαγγέλιο, εἶναι κρίμα νὰ ἀποστρέψουμε τὸ βλέμμα γιὰ νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν ὅποια βορβορώδη γύρω μας πραγματικότητα.

Τὸ Εὐαγγέλιο, τὰ ἀποστολικά κείμενα, ἡ τυχὸν γιορτὴ τῆς ἡμέρας, παρέχουν ἀξιολογότερες ἀφορμές. Ἡ ἐρμηνεία τους εἶναι σημαντικὴ, καὶ πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπόψιν τὸ μέσο ἐπίπεδο τοῦ ἀκροατηρίου. Ἄς μὴν προϋποθέτουμε θεολογικὴ γνώση, παιδεία καὶ ἐμπειρία. Ἄς θεωρήσουμε ὅτι ἔχουμε ἀρχάριους μαθητές, κάθε φορὰ δὲ ἀρχάριους, ἀφοῦ τὸ ἐκκλησίασμα ἐναλλάσσεται, καὶ ὁ σποραδικὸς ἐπισκέπτης εἶναι κατ' οὐσίαν ξένος πρὸς τὴ λειτουργικὴ ζωὴ. Ἄς δώσουμε κάποια εἰσαγωγικὰ στοιχεῖα, στοιχεῖα ἱστορίας ἐποχῆς. Γιατί ὁ Χριστὸς εἶπε τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο; Τί σήμαινε αὐτὸ στὴ συγκεκριμένη συνάφεια; Ἄς δώσουμε κάποιες νύξεις, κάποιες κατευθύνσεις. Ἄς μὴν θεωρήσουμε ὅτι μπορούμε νὰ ἐξαντλήσουμε νοηματικὰ τὴ σχολιαζόμενη περικοπή, καὶ ἄς ἐνθαρ-

22. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Λόγος ΚΕ' Εἰς Ἡρῶνα τὸν Φιλόσοφον*, Ε' | ΒΕΠ 59, 193,8-15.

ρύνουμε και την πρωτοβουλία στον ακροατή, παρέχοντάς του ανοιχτά έρεθίσματα, να σκεφτεί τί μπορεί να τον συγκινεί, τί μπορεί να σημαίνει γι' αυτόν σήμερα τὸ θέμα τοῦ κηρύγματος.

Καλὸ εἶναι τὸ κήρυγμα νὰ ἔχει ἕναν ἑσωτερικὸ ρυθμὸ, καὶ συνάμα καθαρότητα καὶ σαφήνεια. Αὐτὸ ὅμως συνεπάγεται μιὰ χάρη τοῦ λόγου, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἀπαραιτήτως ἔμφυτη, ἀλλὰ καλλιεργεῖται. Σημαίνει ἐπίσης καὶ καλὴ προετοιμασία.

Ἔτυχα μπροστὰ σὲ διάλογο κάποιου ἱερέα μὲ γνωστὸ λαϊκὸ θεολόγο. Ὁ ἱερέας εἶχε κηρύξει στὸ εὐαγγέλιο τῆς ἡμέρας. Τὸ μισὸ κήρυγμά του ἦταν σφριγηλὸ, πλήρες νοηματικῆς συνάφειας καὶ ἀλληλουχίας, εἶχε σαφήνεια καὶ χάρη. Ἀπὸ τὴ μέση καὶ πέρα ὅμως ἄρχισε κάπως νὰ δυσκολεύεται, νὰ χάνει τὰ λόγια του, νὰ κλωθογυρίζει στὸ ἴδιο σημεῖο, καὶ νὰ μὴν βρίσκει καθόλου τὸ δρόμο γιὰ τὴν κατακλείδα, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ λόγος του νὰ διαρκέσει στὸ σύνολο 20 λεπτά. Συζητώντας τὸ ἐκ τῶν ὑστέρων μὲ τὸν λαϊκὸ θεολόγο, τοῦ ἐκμυστηρεύτηκε πόσο φόρτο ἐργασίας καὶ κόπωση εἶχε τὴν προτεραία, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐτοιμάσει μόνο τὸ μισὸ κήρυγμά του καὶ γιὰ τὸ ὑπόλοιπο νὰ ἀφθεῖ στὴν ἐπίνευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ λαϊκὸς θεολόγος τοῦ σχολίασε σκωπτικά: «Αὐτὸ πού εἶπες ἐσύ, πάτερ, ἦταν πολὺ καλὸ. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὅμως τὰ ἔκανε μαντάρα!»

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὄντως μπορεί καὶ νὰ “ἐκπνεύσει” γιὰ κάποιους πού ἐνῶ δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ καταβάλουν τὸν ἀνθρώπινό τους μόχθο θεωροῦν ὅτι τὸ “κατέχουν”. Ἀντιθέτως, μπορεί νὰ ἐμπνεύσει ἀνθρώπους πού μοιάζουν μὲ τὰ λιθάκια, τὰ ὁποῖα μπορεί νὰ γίνουν τέκνα στὸν Ἄβραάμ²³. Ἐμεῖς ἐπιζητοῦμε νὰ κατεχόμεθα ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀντίθετα, ὁ Παράκλητος δὲν εἶναι ἀπὸ κανέναν ἀτομικὰ διακατεχόμενος.

5. Τὸ Κατεξοχὴν Κήρυγμα

Τὸ Εὐαγγέλιο κηρῦσσεται, ἀναγγέλλεται, διατρανώνεται, διαλαλεῖται. Ὅπως κάθε καλὸ πραγματικὰ νέο πού ἀφορᾷ τὴ ζωὴ. Καὶ τί μπορεί νὰ ἀφορᾷ τὴ ζωὴ περισσότερο ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ νίκη τοῦ θανάτου, ἀπὸ τὴν ἀνάστασι τοῦ

23. Πρβλ. *Μτ.* 3,9· *Λκ.* 3,8. Βλ. καὶ ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἀπὸ τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας στὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν: Ὁ Ἄβραάμ στὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιο*, Ἀθήνα: Μαῖστρος <Σειρά:Ναῦς>, 2008, σσ. 223-225.

Ἰησοῦ Χριστοῦ πού ἔγινε πρόξενος καί τῆς δικῆς μας ἀθανασίας; Ἡ θά ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπο μὲ ἀμφιβολία, δυσπιστία ἢ καὶ θυμὸ γιὰ κάτι πού ἐνδέχεται νὰ θεωρήσεις ἐμπαιγμὸ, ἢ θά ἀκολουθήσεις γιὰ πάντα...

Θά ἀκολουθήσεις αὐτὸν πού κηρύσσει, τὸν ἀπόστολο Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔστω κι ἂν βρῖσκεται στὴν ἀγορὰ ἢ στὴ συναγωγή, ἂν κηρύττει κατὰ τὴν ἱερὴ στιγμή τῆς θείας Λειτουργίας ἢ μέσα στὸ βορβορῶδες καταγώγιο τῆς φυλακῆς. Ἡ ἱερότητα τοῦ κηρύγματος δὲν σχετίζεται μὲ χωροχρονικὲς συνιστώσες ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο τὸ μήνυμα. Ὁ Χριστός, ὁ ἔνσαρκος προαιώνιος Λόγος, ἐσκύλευσε τὸν Ἄδη, διέρρηξε τὸ κράτος τοῦ θανάτου, τοῦ χώρου, τοῦ χρόνου καί τῆς φθορᾶς... Μᾶς εἰσήγαγε στὴ νέα ἐσχατολογικὴ πραγματικότητα, μᾶς χάρισε τὴν ἐλπίδα...

Τὸ Εὐαγγέλιο, τὸ ἀναστάσιμο μήνυμα εἶναι τὸ κήρυγμα ἐν αὐστηρᾷ θεολογικῇ ἐννοίᾳ.

Τὸ κήρυγμα ὅπως τὸ νοοῦμε καί τὸ ἀντιλαμβανόμαστε σήμερα δὲν εἶναι παρὰ μιὰ συρρίκνωση τῆς αὐθεντικῆς ἐννοίας του κηρύγματος, ἴσως δὲν εἶναι παρὰ μιὰ σκιά...

Ὅσο προσπαθοῦμε νὰ ἐπιλύσουμε τὰ προβλήματα τοῦ κηρύγματος ὡς σκιᾶς, τόσο φαίνεται ὅτι ἐπιχειροῦμε τὴν ἐμπέδωση τοῦ σκιδῶδους χαρακτήρα του, τόσο μεγαλύτερη ἀλλοτρίωση ὑφιστάμεθα καὶ ἄλλο τόσο ματαιοπονοῦμε.

6. Ἡ Πλευρὰ τοῦ Δέκτη

Βαριέμαι! Δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς γονιὸς πού νὰ μὴν ἔχει ἀκούσει τὸ ρῆμα αὐτὸ σὲ συνάρτηση μὲ τὴ θεία Λειτουργία τῆς Κυριακῆς ἀπὸ τὸ παιδί του. Εἶναι συχνὸ φαινόμενο νὰ βαριέται σήμερα στὸ κήρυγμα ἕνας ἔφηβος, μιὰ κουρασμένη μάνα, ἕνας ἀνυπόμονος ἡλικιωμένος, ἕνας ἄνδρας πού δὲν νιώθει πὼς ὁ ἱερέας θά τοῦ προσθέσει κάτι στὴ συγκρότησή του. Ἴσως νὰ εἶναι σημεῖο τῶν ἐπιπόλαιων καιρῶν μας, ἢ νὰ μαρτυρεῖ τὴ σαθρὴ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ ποιμνίου τῆς Ἐκκλησίας – ὄχι κάποιων ἄλλων, τὴ δική μας.

Ὁ δέκτης εἶναι κουρασμένος, κορεσμένος. Εἶναι στὴ ζωὴ του δέκτης χιλιάδων μηνυμάτων. Αἰσθάνεται τὸ κήρυγμα ὡς ἄλλη μιὰ διαφήμιση, σὲ ἕναν κατακλυσμὸ διαφημίσεων. Γιατί νὰ “ἀγοράσει”;

Εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ δέκτης τοῦ κηρύγματος δὲν θά “ἀγοράσει” ἂν δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη γιὰ ἕνα νόημα ζωῆς, ἢ ἂν τὸ κήρυγμα δὲν εἶναι κατάλληλο καὶ ἱκανοποιητικὸ ὥστε νὰ τὸ προσφέρει. (Τὸ νόημα τῆς ζωῆς εἶναι βέβαια ὁ προ-

σφέρων και προσφερόμενος Κύριος στο ποτήριο της θείας Ευχαριστίας, και το κήρυγμα μόνο χρέη διερμηγείας επιτελεί – καλὸν εἶναι νὰ μὴν τὸ λησιμονοῦμε.)

Τὸ ζήτημα ὅμως τῆς ἱκανοποίησης εἶναι ἐπίσης ζήτημα σχετικό. Συχνὰ οἱ πιθανοὶ ἀναγνώστες αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου καὶ περὶ τὸ κήρυγμα ἐνδιαφερόμενοι, ἰδίως δὲ ἐὰν εἴμαστε λαϊκοὶ θεολόγοι, εἴμαστε οἱ ἀσθηρότεροι κριτές. Μιὰ ὑπόγεια ζήλεια φαίνεται νὰ μᾶς διακατέχει, μιὰ δίκαιη ἢ ἀδίκη –ἀδιάφορο– ἐντύπωση ὅτι ἐμεῖς θὰ τὰ καταφέραμε καλύτερα. Εὐθύνη ὅμως γιὰ τὴ λειτουργία τῆς ἐνορίας δὲν ἔχουν μόνο οἱ ἱερεῖς. Ἔχουν καὶ οἱ ἐν ἐπιγνώσει ἐνοριτες, πὺν ἂν καὶ δυσανασχετοῦν καθὼς συνήθως δὲν τοὺς δίνεται ὁ λόγος, μποροῦν νὰ μιλήσουν καὶ νὰ διδάξουν τὰ μέγιστα μὲ τὴ γενικὴ στάση τους.

Οἱ ἐνοριτες μπορεῖ νὰ γνωρίζουμε πολλὰ, ἴσως περισσότερα ἀπὸ τὸν ἱερέα. Αὐτὸ σήμερα δὲν εἶναι διόλου ἀσύνηθες, καὶ θὰ μποροῦσε νὰ λειτουργεῖ ὡς πλεονέκτημα καὶ ὄχι ὡς μειονέκτημα στὶς ἐνορίες. Ἡ πολλαπλότητα τῶν χαρισμάτων εἶναι ζωογόνα ἂν δὲν γίνεται πεδίο ἀνταγωνισμοῦ.

Κάποτε οἱ ἐνσυνειδητοὶ ἐνοριτες νομίζουμε ὅτι τὰ ξέρουμε ὅλα. Αὐτὸ εἶναι ἀφενὸς ἀφ' ἑαυτοῦ μιὰ ὑπερβολή²⁴, καὶ ἀφετέρου εἶναι μιὰ σκέψη πὺν ἀντιτάσσεται σὲ κάθε πρόοδο, δηλώνει συντηρητισμὸ καὶ στεῖρο γεροντισμὸ – μὲ τὴν κοινὴ ἔννοια τοῦ γεροντικοῦ πείσματος καὶ ὄχι τὴ θεολογικὴ σημασία. Ἄν ἐπαιρόμαστε γιὰ τὴ θεολογικὴ μας αὐτοσυνειδησία, ὀφείλουμε νὰ περιορίσουμε τὴν «ἐπιλογὴ ἐνοριῶν» –δὲν πρόκειται γιὰ ἐπιλογὴ σκηνῆς σὲ θεατρικὴ παράσταση– καὶ νὰ σκεπάζουμε τὸ κατὰ δύναμιν τὸ ἐλάττωμα τοῦ ἱεροκήρυκα. Ὅφείλουμε μεγαλύτερη ἀγάπη, ἀνοχὴ καὶ ταπείνωση.

Τέλος, πρέπει νὰ λαμβάνουμε ὑπόψιν ὅτι τὸ ἀκροατήριον ἑνὸς κηρύγματος εἶναι ποικίλο, καὶ νὰ δείχνουμε διάθεση ἀλληλοπεριχώρισης πρὸς τοὺς ἀδελφούς μας.

Γιὰ τὴ διαφορετικὴ ταχύτητα τῶν ποικίλων ἀκροατῶν τοῦ κηρύγματος, κάνει λόγο ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἐπισημαίνοντας: «Βέλτιον γὰρ μικρὸν διασκάπτοντες χωρίον, καὶ πρὸς τὸ βάθος καταβαίνοντας πολὺν τῶν ἀναγκαίων εὐρίσκειν τὸν θησαυρόν [...] Καίτοι οἶδα πολλοὺς πρὸς τὴν βραδύτητα ταύτην δυσχεραίνοντας· ἀλλ' οὐ μέλει μοι τῆς ἐκείνων κατηγορίας, ἀλλὰ μέλλει μοι τῆς ἡμετέρας ὠφελείας. Οἱ ὀξύτερον βαδίζειν δυνάμενοι τοὺς βραδυτέρους τῶν ἀδελφῶν ἀναμενέτωσαν· οὗτοι μὲν γὰρ ἐκείνους ἀναμεῖναι δύνανται, οἱ δὲ

24. Πρβλ. τὸ περίφημο «ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα», τὸ ἀποδιδόμενον στὸν Σωκράτη.

ἀσθενέστεροι πρὸς ἐκείνους ἑαυτοὺς παρεκτεῖναι οὐκ ἰσχύουσι»²⁵. Οἱ ταχύτεροι, οἱ ἰσχυρότεροι πνευματικὰ ἔχουν χρέος νὰ ἀναμένουν τοὺς ἄλλους καὶ νὰ τοὺς βοηθοῦν νὰ σπεύσουν ὅσο μποροῦν. Ὅχι τὸ ἀντίστροφο. Ἀλλιῶς μποροῦμε νὰ κάνουμε λόγο γιὰ ἀτομικὴ πορεία καὶ ἀτομικὴ σωτηρία, ὄχι γιὰ κοινότητα, πρόσωπο καὶ κοινὴ ἐσχατολογικὴ προσδοκία.

8. Ἡ Θέση τοῦ Κηρύγματος στὴ Ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας Γενικὰ

Κλείνουμε ἐπισημαίνοντας ἐν τάχει τὴ σημασίαν τοῦ κηρύγματος, ποὺ συχνὰ ὑποτιμᾶται πρὸς ὄφελος μιᾶς βιωματικῆς, κατ' ἀκριβείαν θολῆς συναισθηματικῆς θεολογίας, ποὺ εἶναι σήμερα τῆς μόδας. Κι ἐνῶ ἐμφανίζεται ὡς ἀναζωπύρωση τῆς πατερικῆς παράδοσης, ἀφοῦ μιὰ θεολογία ἀκαδημαϊκὴ εἶχε ἐξορίσει τὸ βίωμα, καὶ κατ' οὐσίαν τὴν ἴδια τὴν πίστη, κρύβει καὶ πολλὰ σαγήνες.

Ὅλα τὰ μυστικιστικὰ ρεύματα βλέπουν μιὰ συνεννόηση τῶν θρησκευτῶν σὲ μιὰ βιωματικὴ ἐνατένιση τοῦ θεοῦ, στὸ πλαίσιο μιᾶς ἐνορατικῆς θεωσιακῆς «θεολογίας». Ἡ ἐλλιπὴς κατάρτιση τῶν περισσότερων θεολόγων (καὶ ἀκόμα χειρότερα τῶν ἀπλῶν ἀλλὰ μετὰ μανίας θεολογούντων, κοντὰ σὲ γεροντάδες καὶ μακριὰ ἀπὸ μιὰ συγκροτημένη σπουδὴ) σὲ ζητήματα θρησκευσιολογίας δὲν ἐπιτρέπει νὰ διακρίνει κανεὶς μιὰ ὑπόγεια ἐνοθεϊστικὴ καὶ κατ' ἐπέκταση πανθεϊστικὴ τάση, ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὰ μάλα καὶ τὸ κλίμα τῆς Νέας Ἐποχῆς.

Ἡ ὀρθόδοξη ἄποψη εἶναι καθολικὴ: θέλει τὸ βίωμα καὶ τὴ λογικὴ ἐπεξεργασία του, τὴ διαύγεια τοῦ νοῦ καὶ τὴν καθαρότητα τῆς καρδιάς, τὴ λογικὴ λατρεία, τὴ γνῶση τοῦ Θεοῦ δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, ὅπως παραδόθηκε στοὺς Πατέρες καὶ σ' ἐμᾶς, ὅπως ὀφείλουμε νὰ σπουδάζουμε, νὰ γνωρίζουμε καὶ νὰ ἐφαρμόζουμε.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος θεωροῦσε ὅτι οἱ πιστοὶ πρέπει νὰ διδάσκονται τὴν πίστη, νὰ γνωρίζουν, νὰ ἐφαρμόζουν ἀλλὰ καὶ κάτι περισσότερο: νὰ διδάσκουν τοὺς ἄλλους μὲ βάση τὰ ὅσα ἔμαθαν στὸ κήρυγμα²⁶, ποὺ ἦταν τὸ κύριο ἐργαλεῖο μεταφορᾶς τῆς θεολογικῆς γνῶσης, πρόσωπο πρὸς πρόσωπο.

25. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Εἰς τὴν Ἀρχὴν καὶ τὴν Ἐπιγραφὴν τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων*, Γ', β' | PG 51, 90[D]. Ἀναλυτικότερα σχολιάζουμε τὸ ζήτημα στὸ βιβλίο μας *Νεωτερικότητα καὶ Σχολικὴ Θρησκευτικὴ Ἀγωγή*, Μαΐστρος <Σειρά: Ναῦς>, 2004, σσ. 86-90 κ.ά.

26. *Εἰς τὴν Γέν.*, ΣΤ', β' | PG 54, 607[B]. *Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας*, Γ', [ζ'] | PG 49, 58[C-D]. *Εἰς τὸν Ἁγ. Ἱερομόντ. Φωκᾶν*, δ' | PG 50, 706[B], καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου του.

Γι' αυτό και παρά την απέχθεια που μπορεί να αισθανόμαστε σε μακροσκελή και κακά κηρύγματα, και παρότι πολλές φορές μπαίνουμε στον πειρασμό να σκεφθοῦμε ὅτι τὸ κήρυγμα καλὸ θὰ ἦταν νὰ ἔλλειπε ἐντελῶς, ὁ δρόμος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ μοχθήσει γιὰ τὴν ἀριότητα τοῦ κηρύγματος – μακριὰ ἀπὸ τὴ λογική: «πονάει κεφάλι, κόβει κεφάλι».

Ἐδῶ κάναμε λόγο γιὰ τὸ κήρυγμα μὲ τὴν τυπική του ἔννοια, αὐτὸ που γίνεται στὸ χῶρο τοῦ ναοῦ. Καθὼς ἄλλα ἐργαλεῖα –ὁ λόγος κυρίως γιὰ τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν– ἀλλάζουν χαρακτῆρα στὸ πλαίσιο μιᾶς πολυπολιτισμικῆς κοινωνίας καὶ καθὼς ἡ παιδεία γενικὰ ἀπαξιώνεται καὶ ὁ θεολογικὸς ἀναλφαβητισμὸς βασιλεύει, ὁ δρόμος τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν εἰς Χριστὸν διδασχὴ δὲν θὰ εἶναι εὐκόλος. Πολλὰ «κεκτημένα», ἀκόμα καὶ ἡ στοιχειώδης γλωσσικὴ κατάρτιση, εἶναι σήμερα ἐκ νέου ζητούμενα. Τὸ κήρυγμα στὸ ναὸ εἶναι ἓνα πολῦτιμο ἐργαλεῖο καὶ πρέπει νὰ προσεχθεῖ ιδιαίτερα.

Στὸν σύγχρονο ὅμως κόσμο, που ἀπεκκλησιοποιεῖται ραγδαῖα, σημασία ἔχει ξανά τὸ κήρυγμα που γίνεται στὴν ἀγορὰ, στὴν πιάτσα, ἐκεῖ ὅπου συναθροίζονται ἄνθρωποι καὶ συζητοῦνται ιδέες, προτάσεις καὶ πραγματίαι. Ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια καὶ ἄλλες ἀντισυμβατικὲς μορφὲς τοῦ κηρύγματος πρέπει νὰ διερευνηθοῦν καὶ νὰ ὑποστηριχθοῦν θεσμικὰ οἱ σοβαρότερες πρωτοβουλίες. Ἐλπίζουμε τὰ ἀθλιότερα τῶν κηρυγμάτων νὰ μὴν τὰ ἀντικαταστήσουν ἄθλιες ἰστοσελίδες, ἄθλια ἔντυπα ἢ ραδιοφωνα, που ἐπαγγέλονται μαζικότητα ἀλλὰ δυστυχῶς καθρεφτίζουν σὲ μεγάλη ἐμβέλεια τὸν μὴ κατ' ἐπίγνωση ζῆλο καὶ τὴ νοσηρότητα τῶν νεόκοπων αὐτῶν ἱεροκηρύκων. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ θετικὲς, κάποτε λαμπρὲς προσπάθειες.

Ἡ μόνη δυνατὴ λύση σ' αὐτὸ τὸν πληθωρισμὸ μιᾶς πραγματικὰ ἀθεολόγητης καὶ ἀκοινωνήτης πληροφορίας (ἀντὶ γιὰ τὴν πραγματικὴ κοινωνία τῆς πληροφορίας) εἶναι νὰ ἀσχοληθοῦν σοβαρὰ οἱ ἄνθρωποι που πρέπει, νὰ βροῦν στήριξη καὶ βοήθεια. Εἶναι ἐπίσης καιρὸς νὰ κατανοήσουν καὶ οἱ κατὰ Γρηγόριον «χειροτονητοὶ θεολόγοι καὶ ἐπίσκοποι» ὅτι καλὸ εἶναι νὰ χτίζονται ναοί, καλύτερα ὅμως νὰ οἰκοδομεῖται ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος.